

Budai István: A civilizáció egészét érintő változások és a szociális munka

Rendhagyó recenzió

Jelen írás átlépi a recenziók általános, vagy „szabályosabb” kereteit, azaz a „csak” egy-egy szakmai, tudományos mű, illetve szerző bemutatását és méltatását. Itt most egyrészt a világunk egészét átfogó, másrészt a mindennapi életünket is bemutató, befolyásoló, örök témákról, az olvasói – és ebben a szociális munkát folytató szakemberek - érdeklődését remélhetően kiváltó négy kötetéről lesz szó. ¹ A szűkebb keretek miatt a rendkívül széleskörű és gazdag tematikát, többek között a múlt, a jelen és a jövő értékeinek összekapcsolását korántsem a teljesség igényével, csak néhány, nagyon kiemelhető megközelítéssel és szemponttal lehet felvillantani. Nyilván a kötetekben megjelenő, de itt nem részletezett más, gondolkodásra és diskurzusra okot adó téma is fontos és érdekes lehet az olvasó számára, ennek eldöntése az olvasóra vár. Mindezek felhívhatják a figyelmet további más, „rég”, vagy új könyvre, olvasnivalóra is. ²

A posztmodern kor összes áldása mellett a klímaváltozás hatásai, az információs technológia exponenciális jellegű fejlődése, a háborúk valósága, az atomkatasztrófa kísértése stb. mind az emberiség egészével szembeni félelmetes kihívás, amelyek nem megfelelő kezelése beláthatatlan tragédiákat és katasztrófákat eredményezhet. A globális válságok következtében ugyan különböző mértékben, de minden országban a társadalmi hátrányuk növekedő volta (nyomoruk, éhezésük, iskolázatlanságuk, marginalizálódásuk, kizsákmányolásuk, áldozati helyzetük, jogvesztésük, e-kultúrából való kimaradásuk stb.) miatt hihetetlen módon növekszik a technológiai fejlődés és a különböző válságok veszteseinek száma, félelmetesen nyílik az olló a gazdagok és a szegények között. Miután a problémák elszenvedői többségének nincs meg a számukra fontos és hiteles információkhoz való hozzájutás lehetősége, továbbá tudása arról, hogy mit kellene/lehetne tenniük szörnyű helyzetük megváltoztatása érdekében, jó részüket a hallgatásba való beletörődés, a közömbösség, a fásultság jellemzi, elviselik a kiszolgáltatottságukat és az elnyomatásukat.

Társadalomtudósok, közgazdászok, ökológusok és az emberekkel közvetlenül foglalkozó szakmákban dolgozók régóta egyöntetűen mondják, hogy már túl sok minden olyan rosszá vált az egész világon, hogy a további nagyobb humanitárius krízisek, katasztrófák, járványok és traumák elkerülése érdekében mielőbb szükség lenne mélyebbre ható társadalmi változásokra.

---

¹ Az itt bemutatott kötetek adatai:

Yuval Noah HARARI (2021): 21 lecke a 21. századra. Animus, Budapest.

John KEAN (2022): A demokrácia legrövidebb története. Atheneum, Budapest.

KREKÓ Péter (2018): Tömegparanoia. Az összeesküvés-elméletek és álhírek szociálpszichológiája. Atheneum, Budapest. (2021-ben bővített kiadásban újra megjelent Tömegparanoia 2.0 – Összeesküvés-elméletek, álhírek és dezinformáció - címmel is).

Jamie SUSSKIND (2021): Politika a jövőben. Életünk a technológia uralta világban. Atheneum, Budapest.

² Ezeket ld. tovább a lábjegyzetekben.

A nagy kérdés, hogy milyen válaszokat képes ezekre adni az emberiség, a tudományok, az ideológiák, a politikák és a modern technológia által vezérelt digitális világban.³

Kiadóknak hála, az elmúlt néhány évben több olyan kötet került idehaza is kiadásra, amelyek fókuszában a gazdasági-, pénzügyi-, inflációs-, politikai-, háborús-, migrációs-, érték-, erkölcsi, klíma-, ökológiai- stb. változásokról, válságokról, sőt azok sorozatáról, bonyolult összefüggéseiről, az okokról, a folyamatokról és a következményekről szólnak. Ezek a civilizáció egészét érintő „nagy” és ugyanakkor mindannyiunkat befolyásoló „kis” folyamatokat és problémákat egyaránt jelentik. A bőséges választékból itt most tehát négy olyan mű kerül bemutatásra, amely:

- az emberiség és a társadalmak történelmi fejlődése során általánosan elfogadott – egyetemessé vált - emberi és társadalmi értékeket, örökségeket érintik, s amelyek egyúttal arra alkalmasak, hogy újra értelmezzük a szociális munka értékeit és ezek egymáshoz való viszonyait is;
- a demokrácia történelmi fejlődését, az eddigi eredményeit és kudarcait, jelenlegi állapotát, köz- és szakpolitikai hatásait elemzik, s mert ezek tanulságai beforgathatók a segítő tevékenység mindennapi gyakorlatába is;
- a posztmodern kor információs technológia (ld. tovább IT), mesterséges intelligencia (ld. tovább MI) uralta digitális világ áldásait, másfelől az illúziók, a konteók, a manipulációk veszélyeit vizsgálják, azaz milyen komoly lehetőségeket és kihívásokat jelentenek ezek az emberi pszichére, gondolkodásra, érzelmekre és viselkedésre?
- valamilyen módon válaszokat, útbaigazításokat, fogódzókat és perspektívákat is adhatnak az emberiség, a társadalmak, a közösségek, a családok és az egyes ember politikák, vallások, kultúrák, tudományok, bölcsesség, szakmák által formált világában.

A fent jelzett jelenségek és folyamatok közvetlen, vagy közvetett módon egyaránt érintik a szociális munka világát is, a kliensi helyzetben lévöket és az itt dolgozó szakembereket. Kérdés, hogy a mindennapi gyakorlatban miként érzékelik és mit kezdenek velük ők maguk mindezekkel. A szociális munka közismerten kiemelkedő társadalmi szerepe, hogy értékek alapján dolgozik, többek között az egymásra utaltságon, a szolidaritáson, a kollektív érdekérvényesítésen és a társadalmi felelősségvállaláson keresztül. Tudjuk, számos nehézség és dilemma adódik az értékek közvetítése és azok mentén történő tevékenység tekintetében. Ugyanakkor látható az is, hogy a szociális munka ma már egyre tágabb társadalmi dimenzióban is figyeli és elemzi a komplex szociális problémákat, és nem csak egynemű magyarázatokat és válaszokat ad egyes jelenségekre és esetekre. E kötetetek minden bizonnyal hozzájárulhatnak, hogy az olvasó figyelme ráirányuljon a szociális munka egyetemes lényegére, értékeire, szakmaiságára. Továbbá a hazai szociális szolgáltatások túlzottan bürokratikus, adminisztratív és kontrolláló szerepéből és gyakorlatából történő kilépésére, a gondolkodás, a polémiák és a viták további folytatásához.⁴

---

³ Nem véletlenül kapott jelentős figyelmet már az 1990-es évek végén Hans-Peter MARTIN – Harald SCHUMANN (1998): A globalizáció csapdája. Támadás a demokrácia és a jólét ellen (Perfekt Kiadó, Budapest) című kötete.

⁴ A globalizáció, az ökoszisztéma, a biodiverzitás és a szociális munka kapcsolatáról ma már idehaza is megjelent fontos írás, ld: Ronald WOODS (2021): Szociál-ökológiai praxis a szociális munkában. In: FÁBIÁN Gergely –

Világunk arcai

Alapvetően a szélesebb nyilvánosságnak szóló, inkább ismeretterjesztő jellegű, egy kivétellel eredetileg 2018-ban (idehaza később) kiadott kötetek tehát alapvetően a világunk egészéről és az emberiség nagy kérdéseiről szóló és egymással kölcsönviszonyban lévő témaköröket tárgyalnak. A HARARI, KEANE, KREKÓ és SUSSKIND kötetei monografikus jelleggel, kiemelkedő tudományos háttérrel, igen gazdag szakirodalmi hivatkozással és jegyzetanyaggal, találó idézetekkel és jelentős szerzői-kutatói, tapasztalati példatárral bírnak. A szerzők az emberiségre leselkedő veszélyek miatti aggodásukat is kifejezve, érdeklődést felkeltő témákkal, izgalmas, releváns, provokatív kérdésfeltevésekkel, megközelítésekkel, meghökkentő megállapításokkal, következtetésekkel és víziókkal élnek.

Yuval Noah HARARI-t sokan korunk kiemelkedő, különleges polihisztóriai tudással bíró, világszerte nagyon ismert, sokszor idézett és hivatkozott, sok nemzetközi fórumon megjelenő, a nyugati sajtó és média által sztárolt értelmiséginek, sőt „pop-tudós” tartják és sokan piedesztálra emelik. Mások vitatják, megkérdőjelezzik elemzéseit, gondolatait és következtetéseit, a high-tech világ, a szilícium-völgyi kultúra képviselőjének, vagy a globalista elit megmondó emberének tartják. A Jeruzsálemi Héber Egyetemen kutató szerző más kötetében általában ⁵ és itt a *21 lecke a 21. századra* című monográfiájában is sokszor harsány módon kifejtett és meglepő, illúziókat ledöntő eszme-futtatásokat jelenít meg az emberiség jelenéről.

A tisztánlátásra ösztönzést, az újra való fogékonyságot, a felfedezéseket, valamint a gondolkodást és a tudás fejlesztését középpontba tevő művében következetesen több diszciplináris területet (tudáságot) kapcsol össze, ezért (talán) egyes, szűk diszciplináris munkássággal bíró tudósok csak részben tisztelnek előtte. A szerző a jelen globális és technológiai kihívásait az emberiség problémáit megoldani szolgáló ideológiák, a politika kérdéseit a civilizáció, munka, szabadság, egyenlőség, nacionalizmus, vallás mentén vizsgálja. A kétségbeesés és remény fókuszában kiemeli a háborút, a terrorizmust, a vallást, a szekularizmus kérdéseit, részletezi a tudás, oktatás, értelem, sci-fi, meditálás stb. témáit. Kiemelt helyet szentel az emberiség egészében állandóan jelen lévő sok kárt okozó problémáknak.

Az olvasó számára tehát jól megfogható címekben, de semmiképp sem receptként értelmezhető leckék mentén fogalmazza meg mondanivalóját, csak néhányat említve ezek közül: egyetlen civilizációnk van; az egyediség nem válhat felsőbbrendűvé; identitás portfólió; az együttműködés fajunk sikerének kulcsa; a nacionalizmus kérdései az egymással törődés vs. idegenek elleni gyűlölet dimenzióiban; az ostobák menete; a bigottság születése; a rasszizmustól a kulturizmusig; szekuláris volt-e Sztálin?, atom terrorizmus; kilátás a Kremlből; a háború megnyerésének elveszett művészete; miért nem lehet perspektíva a terrorizmus? hallgass az algoritmusra; MI és természetes ostobaság; online vs. offline világ; stb.

HEGYESI Gábor főszerk.): Tudományos gondolkodás és kutatás a szociális munkában I. kötet, MTA Szociológiai Tudományos Bizottság, Szociális Munka Albizottság, Budapest, www.ojs.lib.unideb.hu/parbeszed 122-145.

⁵ A múlttól ld: Yuval Noah HARARI: Sapiens. Az emberiség rövid története, a jövőről pedig a Homo deus. A holnap rövid története - című kötetét. Mindkét könyvet 2020-ban az Animus Kiadó adta ki, Budapesten.

Az ausztrál származású, történelmi, filozófiai, közgazdaságtani háttérrel rendelkező, a Sydney-i Egyetemen a politikatudomány professzora, *John KEANE* elsősorban a demokrácia kérdéseit kutatja világszerte, közéleti aktivitására a civil társadalom védelmezése jellemző. Évtizedekkel ezelőtt jelentősen hozzájárult a kelet európai, úgynevezett repülő egyetemek működéséhez is. *A demokrácia legrövidebb története* című mostani művében azon szellemiséggel érvel, miszerint a demokrácia hosszú fejlődéstörténete során számtalan tapasztalatot eredményezett jelen korunkig, s ezekkel kalkulálva reménykeltő lehet a tovább építése és fejlesztése. Izgalmas a részletező tematizálása: megközelítések és titkok; istenek utánzása; gender - rabszolgaság - hatalom; a demagógia száműzése; a képviselő szerepe; a választás nyelve; a kormányozottak beleegyezése; a népszuverenitás legendája; az ellenőrző demokrácia felemelkedése és kizöldülése stb.

Jamie SUSSKIND brit jogász, ügyvéd *Politika a jövőben. Életünk a technológia uralta világban* című monográfiájának mondanivalója a ma már az MI, a robotika, a virtuális valóság és a digitális világ megközelítései alapján elemzi a jövőbeli hatalom, a szabadság, a demokrácia, az igazságosság és a politika eszméinek témaköreit. Felhívja a figyelmet a különbözőség értékeire és az erőltetett egységesítés veszélyeire, átkaira, a kritikus társadalmi környezet fejlesztése elleni támadásokra. Többek között kérdezi: mit kezdünk azzal, hogy már több adatot tudnak rólunk az információkat tároló rendszerek, mint amit mi tudunk saját magunkról, vagy mit kezd majd a digitális világ az erkölccsel és az erkölcstelenséggel?

Szerinte a virtuális valóság mögött álló hatalmak már ma is jelentősen befolyásolják és korlátozzák az emberek döntéshozatalát és a demokrácia alakulását. Sokat mondóak fejezet címei: számszerűsített társadalom, integrált technológiák; a kód egyenlő a hatalommal; adat demokrácia; a gépi tanulás előnyei, hátrányai; az erőszak digitalizált privatizációja és automatizációja; érzékeléskontroll; szabadság és a túlfűtött állam - tech-cégek hatalma; digitalizált jogalkalmazás; politikai hekker kultúra; digitális - wiki szabadság, az elosztás igazságtalan algoritmusai stb.

A jól ismert hazai szociálpszichológus, a Political Capital kutatója *KREKÓ Péter: Tömegparanoia – az összeesküvés-elméletek és álhírek szociálpszichológiája* című kötetében a világot ma már egyre inkább eredményesebben és álságosan mozgó mechanizmusok mögötteseibe visz el. Sok izgalmas megközelítéssel, témakezeléssel és kifejező címekkel operál: túl az igazságon; normalitás vagy patológia; paranoid gondolkodás vagy a szorongás kezelése; álhír, mint hatalmi eszköz robothadsereggel; a politikai erőszak és a terrorizmus legitimálása; a populista paranoia; dezinformációkkal a diktatórikusabb világért; a határtalan összeesküvés-elmélet; a média és a közvélemény elleni hekker támadás stb.

A kötetek a szűkebb-tágabb világunkat a hagyományosabb tudományos határokat túllépve, következetesen multi-dimenzionális (történelmi, antropológiai, filozófiai, politológiai, szociológiai, szociálpszichológiai, nyelvészeti, közgazdasági, biológiai, ökológiai stb.) megközelítésben az érem több oldalát mutatják be. Jelezve azt, hogy miként a világ dolgait sem lehet egyneműen kezelni és megoldani, szükségszerű az inter-diszciplináris szemlélet és tevékenység, amely nélkül ma már nem lehetséges tudományos eredményre jutni és szükségszerű követelmény az inter-professzionális megközelítés a humán szférában dolgozó szakembereknek, így a szociális munkásoknak is.

A remek fantáziával, kreativitással, elemzésekkel és érvelésekkel a világszerte valamennyiünk életében nap mint nap felmerülő dilemmákat, bizonytalanságokat - miként a szociális munkában - az ember és a környezetének bonyolult viszonyrendszerét középpontba állítva tárgyalják. A szerzők sokat tesznek azért, hogy az olvasó jobban lássa és megértse a minden mindennel összefüggő valóságot és benne persze önmaga életét is. A kötetek ismeretében pontosabb és jobb képet alkothatunk a múltból, jelenről, revelációs hatást válthatnak ki bennünk a megfogalmazott kérdések és kihívások. A jövőről való aggodástól vezérelve jelennek meg és először inkább vízióknak tűnhetnek egyes leírások. Felhívják arra, hogy gondolkodjunk mindezekben a kérdésekben, arra, hogy miképpen viszonyuljunk és mit kezdünk velük? Tudjuk, az ember orvosilag (fizikálisan) történő „feljavítása” ma már nem fikció, de kérdés, hogy ez a „feljavítás” milyen pozitív és negatív következményekkel járhat távlatosan életünkre, gondolkodásunkra, érzelmeinkre és döntéseinkre.

Érték determinációk

Minden ember életében kiemelkedő fontosságúak, a társadalomban és a közösségekben élés, viselkedés zsinórmértékének tekintendők az emberiség történetében kialakított, folyamatosan változó és fejlődő értékek. A sumér városállamokban, Egyiptom törvénykönyveiben, KONFUCIUS, LAO-CE és BUDDHA etikai kódexeiben, a bibliai 10 parancsolatban és a felvilágosodás eszméiben mindezeknek egyaránt központi szerepük volt (HARARI, i. m. 168-9). A család, a szeretet, a boldogság, a béke, a harmónia, a gondolat, a bölcsesség, a haza, a kultúra, a karrier, a közélet stb., mint értékek különböző filozófiai megközelítésben különböző értelmezéseket kaptak az emberiség történetében. Kölcsönösen kapcsolatba, vagy éppen ellentmondásba is kerülhetnek egymással, ld. például szabadok vagyunk, de nem egyenlők, egyenlők vagyunk, de nem szabadok dilemmája; a hitke/vallás és tudományok viszonya; a véleménynyilvánítás szabadsága nem egyenlő az igazság kimondásával; a liberális értékrendben a házastárs szabad megválasztása vs. a konzervatív értékrendben a házasság szent kötelékének örökkévalósága; az öngyilkosság és az eutanázia vs. emberi élet tisztelete.

Az igazság – igazságosság, az egyenlőség, az emberiség, a könyörület, a biztonság, a szabadság, a bátorság, a munka, a másokért és önmagunkért való felelősség, az autonómia, a közösség, a demokrácia, a civilizáció, a jóllét stb. értékek is koherens értékrendszereket képeznek a különböző ideológiák mentén az egyes társadalmi formációkban.⁶ Manapság egyre gyakrabban érezhető, hogy mindezeknek éppen egyetemes értékei csorbulnak, mert különböző nézetek, ideológiák, szervezetek, politikai intézmények és kormányzatok a maguk érdekei szerint sokszor megmásítják, devalválják, eltorzítják és visszaélnak velük. A szociális munka szakembereinek gondolkodásának és cselekedeteinek mélyén szükségszerűen állandóan ott vannak az értékek, azok determinációs szerepe.⁷

HARARI (i. m. 184) az értékek egyetemes értelmezésére példának hozza, hogy a

---

⁶ Ld: KAPITÁNY Ágnes – KAPITÁNY Gábor (1983): Értékrendszereink. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

⁷ A szociális munka értékeihez is ld: ZOMBORI Gyula (1994): A szociálpolitika alapfogalmai. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület - ELTE TáTK Szociális Munka és Szociálpolitikai Tanszék, Budapest.

„... vallási szertartásokat végezve is lehet valaki mélységesen elkötelezett a szekuláris alapértékek iránt...”

azaz egy keresztény környezetvédő, egy muszlim feminista, vagy egy hindu emberjogi aktivista. A fő kérdés számunkra az, hogy mi történik ezekkel az értékekkel válságos helyzetekben? Mi történik jelenleg a valamilyen szociális védőháló is magában foglaló szabadság és demokrácia értékeivel? Felteszi továbbá a kérdést: mit kezdünk majd ezekkel a közeli, vagy a távolabbi jövőben, a biotechnológia és az MI korában? Miképpen tekinthetők egyes értékek állandónak, melyek és hogyan fognak megváltozni, vagy másfelől nézve: miképpen lehetne majd elkerülni, hogy bizonyítékok nélküli dogmákká, vagy dogmarendszerékké váljanak?

Igazságosság

SUSSKIND szisztematikusan és részletesen foglalkozik a szociális munkások diskurzusainak egyik alapkérdésével, az igazságosság és az egyenlőség értékével. Az illúziókról való lemondás figyelembevételével mellett hangsúlyozza az igazság kimondásának, elfogadásának nehézségeit, többarcúságát, viszonylagosságát, az igazságosság, a különbözőség és az egyenlőség egymáshoz való viszonyait. A ki, miről, mit tart igaznak? - kérdésre Michel FOUCAULT-ra hivatkozik, azaz az egyik személy igaza a másik elnyomásának eszközévé is válhat (SUSSKIND i. m. 195), továbbá, hogy az igazság kimondásához bizonyos hatalomról való lemondás is szükséges. Többek között Desmond TUTU híres mondásával –

„Ha egy elefánt rálép egy egér lábára, és Te azt mondod, hogy semleges vagy, az egér nem fog örülni a semlegességednek” (SUSSLIND, i. m. 238) –

és számos más szemléletes példával érvel. Hangsúlyozza, hogy a még a semlegesnek tekinthető, úgynevezett objektív szabályok alkalmazásával, a matematikai, statisztikai eljárásokkal, vagy a digitális világban - az ő fogalomhasználatával a „reputációs rendszerek” - ⁸ alkalmazásával is jelentősen teremthetődnek, sőt újra termelődhetnek igazságtalanságok (SUSSKIND, i. m. 235-8.).

A szerző részletesen bemutatja, hogy a digitális világban az egyén elismerését a virtuális közösségi oldalakon már ma is kódok és algoritmusok szabályozzák, amelyek felértékelhetik vagy lecsökkenthetik az igazság értékét. A digitális rendszerek lehetőséget adnak az algoritmusok által kinyilvánított és azt szolgáló „igazságok” elfogadáshoz, amelyek egyúttal látens, vagy explicit módon egyaránt diszkrimináló hatásúak is lehetnek. E technológiai fejlődésnek tehát az óriási haszna mellett a még nagyobb egyenlőtlenség is lehet a következménye, hiszen rövidesen (vagy már ma is) maguk az algoritmusok határozzák meg például a munkaképességet, a munkához jutást, az egészségügyi-, és társadalombiztosítást, a hitelképességet, az árképzést stb. (SUSSKIND, i. m. 228).

Egyet lehet érteni azon megállapításával is, hogy semmilyen elmélet nem adhat magyarázatot a világban meglévő óriási és drasztikusan növekvő igazságtalanságokra és egyenlőtlenségekre. Elemzi az esélyek egyenlőségi vs. érdemességi alapon történő elosztási igazságosság kérdéseit és problémáit; a társadalom egésze javát szolgáló politikát, intézkedéseket és szervezeteket, a

---

⁸ Azaz alapvetően más emberek értékelései alapján juthatunk különböző javakhoz.

pozitív diszkrimináció jelentőségét, az egyének ösztönzését a társadalmi jótéteményekre. Véleménye szerint a mélyebbről fakadó, az elosztásnál is erősebb elismerési igazságosság kérdése pedig azért fontos, mert nem megfelelő volta és főleg a hiánya is jelentős mértékben magával hozza egyes emberek mellőzését, megalázását, megsértését, lenézését, továbbá a szexizmust, a rasszizmust, az elnyomást, a kizsákmányolást, a marginalizálást stb., amelyekkel a szociális munkás is oly gyakran találkozik a kliensei körében (SUSSKIND, i. m. 211; 214-5; 222).

A politikai propaganda szimplifikáló, vagy már többször misztikusnak is tekinthető egyes kifejezései, a választások és a népszavazások érzelmekkel és populizmussal túlfűtött volta, továbbá az egymással összeférhetetlen igazságokkal szembesülés miatt HARARI hangsúlyozza a kételkedés szabadságának fontosságát. Szerinte a tisztánlátás és az igazság megragadásához túl kellene lépni minden fajta hatalmon. Mindez összefügg a szociális munka sokféle hatalmuktól megfosztott klienseinek oly sokszor nehezen megragadható, értelmezhető és az általuk nem nagyon érvényesíthető igazságával is, továbbá, hogy kik, miképpen akarják, képesek őket, bajaikat és érdekeiket képviselni?

Megítélése alapján az erkölcsiség egyetemességén alapuló könyörület, azaz a szegények, az árvák, a rászorultak védelmére, a szenvedés enyhítésére való hajlam – így az emberi méltóság, tisztelet, szolidaritás is stb. megítélése szerint már a csimpánzok óta belénk kódolt, s amely egyúttal korlátozza az emberi gyarlóságokat, például a lopást vagy a bűnös ölést. Egyet érthetünk vele, miszerint lényegesen több empátiára, toleranciára lenne szükség, a jelenleginél sokkal jobban át kellene érezni mások szegénységéből, kizsákmányolásból, elnyomásból, háborús helyzetéből stb. adódó szenvedéseit (HARARI, i. m. 18; 178-9).

Az emberi jogok, a biztonság, a jobb élet, az igazságosság és a szabadság eszméinek összefüggésében említeni kell HARARI által a menekültekkel és a bevándorlókkal kapcsolatos gondolatát is, mert sokszor az ordítózássá váló vitákban nem is halljuk meg egymást. Három pontos javaslattal él: a bevándorlók beengedése; a célország normáinak, értékeinek elfogadása; elégséges asszimilációval az ország teljes jogú tagjává válásuk. Négy vitapont - szívesség, vagy kötelezettség-e a menekültek befogadása; meddig terjedjen az asszimiláció; mennyi idő áll rendelkezésre az asszimilációs folyamatra; miként teljesítik a felek a kötelezettségeiket? - tisztázása segítségével ad szempontokat a probléma szerződéseiben foglalt kezeléséhez (HARARI, i. m. 128-33.).

Szabadság

A szabadság értéke is évszázadok óta sokféle megközelítésben és értelmezésben alapvetően eszmei kérdés általában az emberek vagy a filozófusok, a szociológusok, a jogtudósok és a politikai elemzők körében.⁹ A sok-sok közül nézzük ESTERHÁZY Péter kifejezését, miszerint élni annyi, mint – ugyan egyre bonyolultabb viszonyok között, de mégis - a szabadság gyakorlása. Érdemes BIBÓ István örökségként politikai önmeghatározását, a közösségi

---

⁹ Pl: Jean-Paul SARTRE (1992): A szabadságról. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

értékelési mintákról szóló magyarázatát is felidézni, azaz az ember szabadsága a mindenkinek megadandó jogi- és egzisztenciális tisztelettel, a minden megkülönböztetés nélküli méltósággal és a közösség erejével, a fenyegetés, kizsákmányolás, önkény, visszaélés, korrupció elutasításával stb. együtt határozható meg.¹⁰

Visszatérve a kötetekre SUSSKIND (i. m. 140) hangsúlyozza: addig lehet az egyes embernek szabadsága, amíg ebből nem származik másoknak kára, illetve, ha e kár csekély mértékű és kezelhető, ő minden ember úgynevezett együttes szabadsága melletti elkötelezettséggel érvel. Azonosulni lehet gondolataival, miszerint folyamatosan újra és újra kell gondolnunk a szabadság fogalmát, típusait. Kiterjedtségét tekintve hangsúlyozza a gondolat-, a cselekvés- és a közösség szabadságát, azaz, hogy szabad közösség tagjaként és nem mások kénye-kedve szerint tehesük dolgainkat. Sigmund FREUD gondolatai mentén kitér arra is, hogy az ember sokszor nem is igazán akarja a szabadságot (amit mások jól ki is tudnak használni a maguk érdekei szerint), mert az magában foglalja a felelősségvállalási kötelezettségét is és a legtöbb ember fél ettől a felelősségtől, bár HARARI (i. m. 184) szerint a szekuláris ember eleve nagyra becsüli a felelősséget.¹¹

SUSSKIND (i. m. 169) jóslataiban elővételezi, hogy a szabadság a jövőben alapvetően a technológiával kapcsolatos szabadságot fogja jelenteni. Felhívja a figyelmet a digitális paternalizmus veszélyeire, a szólásszabadság félreértelmezettsége kapcsán a különböző erősségű és hatású manipulációkra, arra, hogy adott esetben mennyire lehet előnyös és igazságos például közösségi oldalak ellenőrzése és korlátozása, és kérdés persze az is, hogy kik és hogyan ellenőrzik majd a korlátozókat.

Demokrácia

A szabadság és demokrácia szoros kapcsolatából kiindulva a világ egészében tapasztalható demokrácia deficit már régóta áll a kutatók, társadalomtudósok, politológusok és a politikusok figyelmének középpontjában. Mind a négy szerző alapvetően kiáll a demokrácia értékei és fejlődési lehetőségeinek újra gondolása mellett. KEANE konkrét adatokkal és számunkra talán új történetekkel és megállapításokkal mutatja be a demokrácia 4500 éves történetének folyamatát, amely elemi vonatkozásokban már (első népgyűlések kr. e. 2500 körül) megjelent az emberiség ősi kultúráiban. Részvételi, képviseleti és ellenőrző demokrácia szakaszaira bontja a fejlődést, bemutatja az első két szakasz örökségét: előnyeit, hatásait, lehetőségeit, veszélyeit, a bukások okait. Pontosan megfogalmazza a demokrácia lényegét:

---

¹⁰ A sok forrás közül ld. pl: ESTERHÁZY Péter (1984): Kis Magyar Pornográfia. Magvető, Budapest, 177.
BIBÓ István (1938-1940 körül): A szabadságszerető ember politikai tízparancsolata. MTA Kézirattár. MS 5111/15-16.
FERGE Zsuzsa (1994): Szabadság és biztonság tanulmányában a kettő kapcsolatrendszerét elemzi. Esély, 5., 3-24.

¹¹ Lehet itt utalni pl. TAMÁS Gáspár Miklós lakhatással kapcsolatos gondolataira is, azaz olyan lakása legyen mindenkinek, hogy azt csinálhasson benne szabadon, amit akar, ne szólhassanak bele mások abba, hogy miként éljen ott! Lakás nélkül nincs ember.

„...az állampolgárok kényszerítésének megakadályozása, a sokféleség ünneplése és a szabad és tisztességes választások mellett a társadalmi egyenlőtlenségek további eszközökkel való csökkentése”,

és joggal hivatkozik Hannah ARENDT-re:

„...minden másnál erőteljesebben meghatározza az emberi méltóság iránti elkötelezettség” (KEANE, i. m. 207; 210).

SUSSKIND (i. m.187-207) tanácskozó-, közvetlen-, wiki-, adat- mesterséges intelligencia-alapú demokrácia struktúrában ad értelmezéseket. Korlátjai, kudarcai és hibái ellenére minden más társadalmi berendezkedés mellett a demokratikus működés jelen társadalmában való fejlesztése mellett érvel, amely a plurális nézetekkel való kalkulálást, az emberek közügyekben való részvételét, az azokba való beleszólást, a döntéseket, a választást és a kontrollt egyaránt magában kell, hogy foglalja. A digitális világban is, mert a demokratikus keretek és viszonyok között jobban feldolgozhatók, értelmezhetők és terjeszthetők az információk. Másrészt azért, mert már ma is jól érzékelhető, hogy a digitalizáció is egyaránt folyhat autokratikus és diktatórikus eszközökkel. Érdemes tehát az autokratikus hatalmi helyzeteknek az emberi (kliensi) jogokkal összefüggő dimenzióit is újra és újra megvizsgálni.

A szociális munkások már eleve a kliensek meghallgatásával és a tanácsadásokkal is jelentős hatalommal bírnak felettük, hiszen, ahogy SUSSKIND (i. m. 81) is mondja, már eleve a megfigyelés is a hatalom eszköze.¹² Ugyan bármilyen autokratikus hatalom idővel önmaga felszámolását is elvégzi, de intelmére a szociális munka tekintetében is érdemes figyelni:

„Egy személy vagy intézmény annyiban hatalmas, amennyiben stabil és kiterjedt képességgel rendelkezik arra, hogy másokat rávegyen olyan jelentős dolgok megtételére, amelyeket azok egyébként nem tennének meg, vagy arra, hogy ne tegyenek meg olyan jelentős dolgokat, amelyeket egyébként megtennének”. (SUSSKIND, i. m. 81)

Frappáns példák a KEANE (i. m. 147-9) által bemutatott, az argentin buenos aires-i Rosas tábornok története, vagy az általa itt idézett Benedetto CROCE előrelátó intelmei is:

„...az általános választójog elvén működő választások lényegében garantálják a szabadságjogok eltörlését...” (KEANE, i. m. 169-70),

s mert a szerző így folytatja:

„...a szakértők és a vezetők által ügyesen összerakott nyilvános villámhadjáratok nagyban képesek befolyásolni a választópolgárok meggyőződéseit...”

---

¹² Vö. Jerry TEW (2009): A hatalom és a hatalomnélküliség értelmezése. In: KATZ Katalin – BÁNYAI Emőke (szerk.) (2009): Kortárs szociálmunka-elméletek, tereptanítás, szupervízió, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület – ELTE TáTK Szociális Munka és Szociálpolitikai Tanszék, Budapest, 133–158.

Ld. még: SZALAI Erzsébet (2018): Hatalom és értelmiség a globális térben. Kalligram Kft, Budapest. 2021-ben online vita indult a hatalom és szociális munka összefüggéseinek kérdésében, vitaindítóját ld: KRÉMER Balázs (2021): A hatalom szociális munkásától a szociális munka hatalma felé. Párbeszéd 1. www.ojs.lib.unideb.hu/parbeszed

Felhívja a figyelmet korunk új veszélyeire, hogy a demokrácia hallatlan kihívásoknak van kitéve, továbbá részletesen megmutatja az új zsarnoki országok, kormányzatok és cégek működésének egyáltalán nem demokratikus lényegi jegyeit és működését (KEANE, i. m. 221-34).¹³

Az IT és a „post-truth world” felé¹⁴

HARARI szerint a bio- és infótechnológia összekapcsolódásának időszakába léptünk, ennek az ikerforradalomnak előnyeit már egyértelműen élvezzi az emberiség nagy része, bár voltaképpen nincs rá felkészülve.¹⁵ Így idővel az IT felülkerekedhet rajtunk, beazonosíthatja gondolkodásunkat, érzelmeinket, utóbbiak rögzülése pedig felülírja az értelmet.¹⁶ Jó, hogy a „big data” alapján történő jogalkalmazás már a bűnelkövetést is akadályozhatja, de felmerül, hogy az IT kiterjed-e minden fontos tényezőre, minden érintett érdekére például egy önvezető autó beprogramozása tekintetében, másrészt automatizálódhat-e az erkölcs, vagy éppen mi a viszony az MI és az emberi és más jogok között? (SUSSKIND, i. m. 147)¹⁷

A technológia rendkívüli hatalmat is adhat egyeseknek és az informatikai rendszereknek, így számolni kell ezzel a veszéllyel (HARARI, i. m. 62). SUSSKIND megállapítja: az intelligens digitális rendszerek, az MI, a kiterjesztett- (ld. okos szemüvegek) és a vizuális valóság exponenciális növekedése világában ketté válhat az adatok birtoklása a technológia által. John Cheny LIPPOLD „we are data” kifejezését idézi, azaz fontosabbá válhat, hogy mit tartalmaz egy adatlap, mint ami a valóságban létezik.

Szerinte az információ feletti uralom, a kód válhat kulccsá, kezelése az akadémiai szférából átcsúszhat az üzletibe. A digitális technológia, az MI és az algoritmusok lecsökkenthetik, akár el is vehetik munkalehetőségeinket, befolyásolhatják a döntési képességeinket. A technológia feletti bármiféle (pénzügyi, üzleti, kormányzati, média, egyházi stb.) hatalom egyúttal valamennyiönk feletti hatalmat is jelentheti, hiszen a különböző „Nagy-” és „Kis-Testvérek” szinte korlátlanul megfigyelhetnek bennünket és engedhetik, egyúttal korlátozhatják is szabadságunkat, határainkat. Veszélyeket jelenthet a demokratikus berendezkedésű országokra és távlatosan kiveheti a hatalmat az emberiség kezéből (SUSSKIND, i. m. 128; 142; 156; 279; és ld. még: HARARI, i. m. 123). Aláhúzza, ha valamilyen hatalmi befolyás helyett manipuláció van, akkor az egyes embernek nincs lehetősége a mérlegelésre. ARENDT-től idéz:

---

¹³ A fentiek tekintetében érdemes kitekinteni a közösségi munka és közösségi munkás lehetőségeire is. Ld. SEBÁLY Bernadett – VOJTONOVSKI Bálint (szerk.) (2016): A hatalom társadalma vagy a társadalom hatalma. A közösség szervezés alapjai. Napvilág Kiadó – Humán Platform Egyesület – Civil Kollégium Alapítvány, Budapest.

¹⁴ Post-truth world legkifejezőbbben talán: valóságon túli világ.

¹⁵ Ld. különböző kereső programok, közösségi megosztó platformok, e-levelezés, virtuális játékok, ChatGPT stb. Utóbbi 2023 tavaszán már több, mint 100 millió felhasználót érintett.

¹⁶ Az MI által készült szövegek, képek, politikai beszédek, dallamok világában egy online beszélgetés során pl. nem lehet tudni, hogy valódi személy-e a partnerünk. Miután tömegek manipulálására képes, vagy az hírterjesztés lehetősége is fennállhat, nemzetközi fellépés – éppen HARARI részéről is – indult el az MI fejlesztésének komoly szabályozása érdekében.

¹⁷ Raszkolnyikov például nem lenne képes bűntényt végrehajtani, a szenzorok által adott adatok és a korábban írt filozófiai írásainak összekapcsolása okán, mert a rendszerek kiszámítanák szándékát és a rendőrök időben lekapsolnák (SUSSKIND, i. m. 89-90).

„soha senkinek ne legyenek kétségei afelől, hogy az igazság és a politika meglehetősen hadilábon áll egymással.” (SUSSKIND, i. m. 195)

Az egyes ember és a közösségeik gondolkodását, cselekedeteit – egyébként minden korban – mindig is befolyásolták, sőt meghatározták az álhírek (fakenews), az áltudományos nézetek, az összeesküvés elméletek (konteók, konspirációs technológiák, avult vagy éppen félelemkeltő nézetek). Veszélyük egyre erősebbé válik a globális módon elérhető, vagy a közösségi médiák keretében ránk zúduló információk során, ennek következtében a mindennapi közbeszédben. Nem is mindig ismerjük az egyes információk jellemzőit, nem tudunk hitelességükről és nem vagyunk képesek felfedezni az egyes hírekben, szalagcímekben megjelenő különböző manipulációkat. Igen gyakran előfordulhat, hogy amit látunk, hallunk, annak nagyon csekély a valóság alapja.¹⁸ Egyet kell értenünk KREKÓ-val (i. m. 36; 72-8): kellemesebbnek tekinthetők ezek az „információk”, mint a „kényelmetlen” igazság megkeresése, és e „kellemes” dolgokban való hitünk alapján aztán később másokkal is el akarjuk majd azokat fogadtatni. Kitér továbbá arra, hogy az agymosás demokratikus viszonyok és az úgynevezett választásos (vagy demokratikusnak nevezett) autokrácia keretei között is alakítják, befolyásolják és torzítják életünket és viszonyainkat.

Ebben a „post-truth world”-nek nevezhető világában e jelenségek ártalmasságát a szorongáskeltő jellege és a normálist pedig patológiakusnak feltűntető volta csak fokozza világszerte a kiszolgáltatott emberek számának növekedését, amelyet még jobban növel az iskolázatlanság és következtében az emberi butaság. Az álhírek a tudományosság és a demokrácia elvei elé kerülhetnek, nyomukban pedig különböző konspirációk, csoportok közötti erőszak, akár gyűlölet, sőt terrorizmus keletkezhet (KREKÓ, i. m. 95-105; 145-8). Így az ész érvekkel szemben az álhírek, a deepfake-ek,¹⁹ a befogadhatatlannak látszó közlések cunami szintén hatalmi és politikai eszközzé válhatnak, és ezek szándékai teljesülnek, a megosztottságot katalizálják és az autokrácia felé mozdítanak el.

Joggal hivatkozik a szerző Noam CHOMSKY hatalomról (adott esetben a kormányzati agymosásról) szóló 10 parancsolatára és a szélsőséges jellemzőire (KREKÓ, i. m. 53-63; 106-18). Egyértelműek a kölcsönhatások:

„Minél megosztottabb és konfliktusokkal telítettebb egy politikai közeg, annál jobban szárba szökkennek és terjednek az álhírek és összeesküvés-elméletek.” (KREKÓ, i. m. 109.)

Mivel sokakkal szinte minden ostobaságot, örületet, gyűlöletet el lehet hitetni, így az emberek sokaságát helyezhetik áldozati, megalázott vagy kirekesztett helyzetbe. Összességében értékeink devalválódhatnak, kifordulhatnak eredeti értelmükből, így következképp még az ORWELL-inél is szörnyűbb világ eljövetele is elképzelhető.

Mindennek jelentős hatásai vannak a szociális munka gyakorlatában is, azaz, hogy milyen adatok alapján kerül például felvételre és rögzítésre egy-egy kliens személye és környezete,

---

¹⁸ Ld. még e témában pl: DEZSÉNYI Péter (2021): A féknyúz bajnokai (Medicina Könyvkiadó KFT, Budapest) kötetét, továbbá az álhírek, összeesküvés elméletek elleni civil küzdelemről a www.lakmusz.hu honlapját.

¹⁹ Az MI alapú rendszerekből kivett információk alapján történő visszaélés során pl. kép- és hangminta alapján kreálnak bárkiből egy más személyiséget.

hogy mit fogadunk el mások elmondásaiból. Mennyire bizonyító erejűek a „tények” és az „adatok”, mennyire csúszunk bele a „jó”, vagy éppen a „rossz” (fekete-fehér) kategóriák és az előítéletek menti csapdába? Tudjuk, mindezek nehezítik és veszélyeztetik a segítő folyamatot és a kliensek részéről történő bizalomvesztést majd szinte lehetetlen lesz megakadályozni és a bizalmat újra építeni. A kliensekről és a környezetükről szóló egyes információkat, a hírek kezelését, elfogadását is tehát a „híhető vs. egyáltalán nem híhető” széles skáláján célszerű elemezni és rendszerezni.²⁰

Egyféle sommázat

A kötetekből egyértelműen kiderül, hogy civilizációnk egésze, egyes társadalmi, korunk embere számos régi és új nehézséggel küzd és mindez rendkívüli erőfeszítéseket, kemény küzdelmeket igényel mindenkitől. A bemutatott könyvekben nyilván nincsenek abszolút értékű válaszok, gondolataival, tételeivel, vízióival és javaslataival lehet egyet érteni és lehet ezekkel vitatkozni. Alapvető értékük viszont, hogy a szerzők az emberiség és a civilizáció egészére vonatkozó egyetemes tételek mentén érvelnek. Egyértelmű, hogy a szociális munka – egyetemessége okán - a globális definíciójában kinyilvánított értékek (fejlődés, társadalmi összetartozás és igazságosság, közös felelősségvállalás, emberek felszabadítása és jogai, a különbözőségek tisztelete stb.) mentén kell, hogy álljon. A társadalmi progresszió és az emberek jobb létét jelentő értékek mellett kiállás tehát a szociális munkások számára a szakmai elkötelezettség erkölcsét jelenti. Egyébként indirekt módon a szociális munka lényege is kifejeződik HARARI (i. m. 178) erkölcsiséggel (utóbbi szerinte alapvetően az emberi szenvedés csökkentésére, az emberi értékek szerinti tevékenységre van kitalálva) kapcsolatos gondolataiban.

Egyet lehet továbbá érteni HARARI (i. m. 95) azon megállapításával, miszerint a globális problémákat és válságokat nem lehet csak nemzeti keretek között, vagy kerítésekkel megoldani, sokkal nagyobb ugrásra volna szükség. Miután egyetlen civilizációnk van, a klímakatasztrófa kezelésére is például csak a nemzetállami kereteken túllépő megoldások hozhatnának eredményeket. A nemzetekért hozott áldozatokat a világot ért való áldozatok megtétele felé kellene vinni, a nemzeti hitrendszereket és identitás tudatunkat globálissá kellene tenni, bár tudjuk ez sok, különböző hatalom birtokában lévő személynek, szervezetnek nem mindig érdeke (HARARI, i. m. 123-6). A válaszok megadását és a lépések megtételét segíti, hogy ma már a világon az egyes országok és társadalmak közel azonos paradigmák szerint rendezkednek be és működnek, bár sokszor különböző demokráciafelfogások szerint. A globális lépések mellett jócskán marad mozgástér az egyes nemzetek számára is, de nem mindegy, hogy mely kérdésekben és milyen mértékben. A mindenfajta megkülönböztetés figyelembevételével és a mások sokféle tudásával való kalkulálás alapján a tömeges méretű együttműködés jelentőségét hangsúlyozza mind a négy szerző, ahogy ezt a 2023. évi Szociális Munka Világnap szlogenje is kifejezte: *„A sokszínűség tiszteletben tartása közös társadalmi fellépéssel.”*

---

²⁰ A fentiek mellett ajánlhatók más jellegű és „könnyedebb” hangvételű kötetek is, így pl: KEPES András (2020): *A boldog hülye és az okos depressziós*, Libri, Budapest; BÖDÖCS Tibor (2021): *Mulat a manézs*, Helikon, Budapest.

KEANE (i. m. 207-34) a demokrácia fejlődéstörténetében kiemeli annak II. világháború utáni megerősödését, ugyanakkor részletezi, hogy egyáltalán nem könnyű szembe nézni a mai idők új globális, geopolitikai és regionális kihívásaival és problémáival. Ezért javasolja határozottan az ellenőrző demokrácia keretei között a mindenféle hatalom folyamatos kontrollját, az önszervező társadalomban a civiltás, a politikai transzparencia és a nyilvánosság megerősítésének szükségességét. SUSSKIND (i. m. 281) szerint is a jelenleginél is fontosabb lesz a jövőben a demokrácia fejlesztése, szükséges, hogy szélesebb körben megértsük és irányítsuk az életünket uraló erőket.

„Az állam hatalmának erősödése az állampolgárok azon képességének megerősítését is megkívánja, hogy az igazságosság érdekében bölcs korlátozással képesek legyenek elszámoltatni az államot”,

ezért politikai közösség tagjaként (mindenki egyenlő esélyét, a közösséget és önmagunk fejlesztését alapul véve) is egyre többünknek kellene aktívnak lennie (SUSSKIND, i. m. 150; 194). El kell fogadni érvelését, miszerint a jó jogrendszerekkel, az adatok tulajdonának igazságosabb elosztásával növelhető az „összes emberi szabadság”. A (saját magán érdek alapján működő) techno cégek és a (a társadalom védelme érdekében hivatott, működő és számon kérhető) állam paktuma miatt, továbbá egymás észszerűbb és igazságosabb, kölcsönös kiszolgálása érdekében az embereket felszabadító bölcs demokratikus korlátozással, progresszívabb adóztatásával, szigorú protokollokkal kellene élni a techno cégekkel szemben is. Felhívja a figyelmet az önkényes hatalom, a propagandisztikus agy mosás ellen történő fellépés érdekében a civilek és közvetetten lényegében a szociális szakemberek növekvő szerepének jelentőségére (SUSSKIND, i. m. 150-53; 255-266; 281-5).

Rutger BREGMAN nézeteihez hasonlóan, valamint az elosztási és az elismerési igazságosság eszméje alapján, a tömeges munkanélküliség kezelése, a társadalmi esélyegyenlőtlenségek csökkentése érdekében kiváló útbaigazítást ad HARARI (i. m. 45-7), KREKÓ (i. m. 44) és SUSSKIND (i. m. 212; 249), egyaránt kiállnak az univerzális alapjövedelem, -támogatás sokszor vitatott, de a világon már néhány országban elfogadott, különféle módokon bevezetett rendszere mellett.²¹

A szerzők gondolataiból közvetetten el lehet jutni arra a következtetésre is, miszerint a szociális munka az egyetemes értékekkel való visszaélések közegében és az autokratikus keretek között nagyon nehezen tud létezni, igen csekély eredményességgel képes működni. A hatékony és az innovatív szociális munka alapvetően csak a valóban demokratikus viszonyok és feltételek között teremthető meg. Ezért ebben a demokrácia deficitese, az IT és az MI által egyre inkább vezérelt, „post-truth world” korban a szociális munkában a jelenleginél mélyebb szakmai elkötelezettségre, a változások iránti nyitottságra, rugalmasságra, kreatív gondolkodásra, és persze sok erőfeszítésre van szükség. Miután minden szociális munka egyfajta kutató jelleggel is bír, mindenképp erősíteni kellene a tudományos gondolkodás szerepét, azaz a pro és kontra érvek mentén határozottabban törekedni a bizonyíték-alapú gyakorlatra. Azért is, mert a kutató nem ijed meg saját árnyékától, a kíváncsiság, a kísérletezés, a bizonyítás és a kutatás szabadsága

---

²¹ Vö.: Rutger BREGMAN (2019): Utópia realistáknak. Cser Kiadó, Budapest. Rutger BREGMAN (2020): Emberiség. Mégis jobbak lennénk, mint hittük? HVG Könyvek, Budapest.

hajtja (SUSSKIND, i. m. 183). Ehhez szorosan kapcsolódik a tudatlanság és hibák beismerésének a bátorsága is. Így elfogadandó a KREKÓ (i. m. 27; 229) által kifejtett, a kritikus gondolkodást, a nyílt kommunikációt, a kollaborációt és a kreativitást magában foglaló 4k rendszere is.

A szociális munkások számára a kötetek fő üzenete lehet tehát, hogy elolvasásuk, tanulmányozásuk kivihet bennünket a mindennapi, szűkebb szakmai világunk korlátjaiból, kiléphetünk a „szakmai komfort zónánkból”. A művekben szereplő sok példa alapvetően ugyan szélesebb összefüggésekben tár fel és elemez permanens, régi, változó, vagy új problémákat és dilemmákat. Az egy-egy téma mentén kialakított rendszerek és működésük megismerése vélhetően eredményesebben hozzájárulhat a szociális munka társadalom-, és szociálpolitikai hangsúlyú kontextusokban történő határozottabb értelmezésére is. Annak érdekében, hogy a kiszolgáltatottak és a kliensek méltányossága, a számukra fontos, hiteles információk elérése és értelmezése érdekében a szociális szakemberek árnyaltabban lássák és pontosabban értsék klienseik helyzetét, életkörülményeiket és -lehetőségeiket, a globális világ - a szűkebb-tágabb társadalmi- és természeti környezet összefüggéseit. Továbbá biztosabb fogódzókat kapjanak az érzelmek és a racionalitás egyensúlyán alapuló, inkluzív jellegű, eredményesebb szociális munka műveléséhez.

Válaszokat kell adni arra is, hogy mit kezd majd a szociális munka konkrétan az alapvetően autonómián alapuló MI-val: képes lesz-e személyesen segítséget nyújtani; lecserélheti-e a szociális munkásokat; elvégzi-e a „nem szeretem munkákat”; miképpen tudja kiegészíteni a szakemberek tevékenységét; hogyan tudnak kérdezni és tanácsot kérni a kliensek az „MI asszisztentstől” stb? ²² A szerzők ugyanakkor felhívják a figyelmet arra is, hogy persze ők sem tudtak minden jövőbeni eshetőségről írni, és hosszabb távra sem lehetnek teljesen meggyőző válaszaik, jóslásokra sem vállalkoztak.

Építkezés

Az írásnak szándéka ösztönzést adni a tanulási helyzeteket is jelentő, a szociális szakemberek körében folyó mindenféle dialógushoz, műhelymunkához, vitához, a szakmai továbbképzéshez és kevésbé a figyelem középpontjában lévő, de ugyanakkor nélkülözhetetlen önképzéshez.

A szociális munkás hivatás lényegében benne foglaltatik a folyamatos önfejlesztés és képzés. Az önképzés azért is kiemelendő, mert itt mi saját magunk választhatjuk ki az egyes témákat, a „tananyag” mennyiségét, az azokhoz kapcsolódó forrásokat: az adatokat hordozó különböző rendszereket, az elektronikusan, vagy nyomtatott formában megjelent műveket, az adott kötetek általunk preferált fejezeteit. Rugalmasan kezelhetjük a térbeli és időbeli kereteket és (talán) kevesebb pénzbe is kerülhet.

Az itt bemutatott művek elejétől a végéig történő elolvasása nem kevés feladat (amiből egyébként végtelenül sok van) és idő (amiből viszont nagyon kevés), ezért érdemes a

---

²² Az MI témakörét ld. bővebben kifejtve pl: TILESCH György – Omar HATAMLEH (2021): Mesterség és intelligencia – Vegyük kezünkbe sorsunkat az MI korában (Libri Könyvkiadó, Budapest) kötetében.

tartalomjegyzékek, a tárgymutatók, a jegyzetek alapján a nekünk tetszőket kiválasztani, sorrendeket alkotni. Az IT, illetve az online keretek segítségével érdemes megpróbálni erre szerveződő néhány fős beszélgető, vitatkozó szakmai csoportokat alakítani, így bevonhatjuk egymást a tanulási folyamatba, az elmúlt karantén időszak igazán jó példákkal szolgált erre. Tartalmi sokszínűsége miatt akár a fentiekben bemutatott egy-egy mű, vagy azok egy-egy fejezete, témája is lehet egy-egy „kurzus” vagy beszélgetés „tananyaga” (ld. HARARI 21 lecke kifejezését). Válasszuk tehát ki a nekünk és a résztvevők igazán érdeklődésére számot adó témákat, és elemezzük, vessük össze egymással az egyes szerzők azonos témákban kifejtett gondolatait. A témakörök és az olvasnivalók – mint jeleztük - kibővíthetők az itteni lábjegyzetben feltüntetett más forrásokkal is. A variációk száma igen sokféle lehet, a lényeg, hogy mi, „kurzus résztvevők” saját magunk határozzuk meg horizontálisan és vertikálisan, hogy mikor, melyik témát és milyen mélységig tanulmányozunk és beszélünk meg, hogy miképpen épül föl „saját képző kurzusunk”. Természetesen egyes témák a kliensek számára/által létrehozott szociális csoport munkában folyó diskurzus tartalmát is képezhetik.

Komolyan el is kell fogadnunk, hogy nagyon sok mindent – még - nem tudunk, még akkor sem, ha eddig úgy gondoltuk, hogy már éppen eleget. A több tudás birtokában jobb és pontosabb képet kapunk a globális világban és a mi szűkebb világunkban zajló folyamatokról. Az olvasott új ismereteket összevethetjük a szakmai valóságban szerzett tapasztalati tudásunkkal. A szerzők is kicsit beszélgetnek velünk, mi pedig beszélgető társaikká válhatunk és igazán jó élményeink szülehetnek a kollégáinkkal való találkozások során. Ezeken pedig érdemes persze figyelniük a fiatal kollégák izgalmas, okos, felelősségteljes kérdéseire és felvetéseire.

Egyszóval így a permanens tanulás, a gondolkodás erősítésének részesei lehetünk: befogadunk, új információkat szerzünk, a valóság és a szakmai tevékenység jobb megértése céljából elemzünk, elveket állítunk fel, amelyek kipróbálhatók a későbbi tevékenységünk során, és majd reflektálunk az újabb tapasztalatokra. Tudjuk: nem érdemes megspórolni a tanulásba történő befektetéseket.